

Herontdekking van een populatie Noordse winterjuffers in de Weerribben

Tijdens een kanotocht door de Weerribben op 21 augustus van dit jaar viel ons oog op een bruine waterjuffer. Het dier bevond zich in een vrij schrale grazige vegetatie met veel veenmos langs een met riet dichtgegroeide verlaging in het terrein. Ons vermoeden dat het hier om een Winterjuffer ging was snel bevestigd. Ook de soortdeterminatie leverde vervolgens weinig problemen op. De lob aan de onderzijde van de voorschouderstreep was duidelijk aanwezig: het ging om een vrouwtje van de Noordse winterjuffer (*Sympecma braueri*, tegenwoordig *Sympecma paedisca*). Bewust van het feit dat de waarneming in ieder geval bijzonder leuk was zijn we op zoek gegaan naar een mannetje om op grond van de achterlijfsaanhangsels de soortdeterminatie te bevestigen. Zonder noemenswaardige moeite vonden we nog drie vrouwtjes evenals het beoogde mannetje.

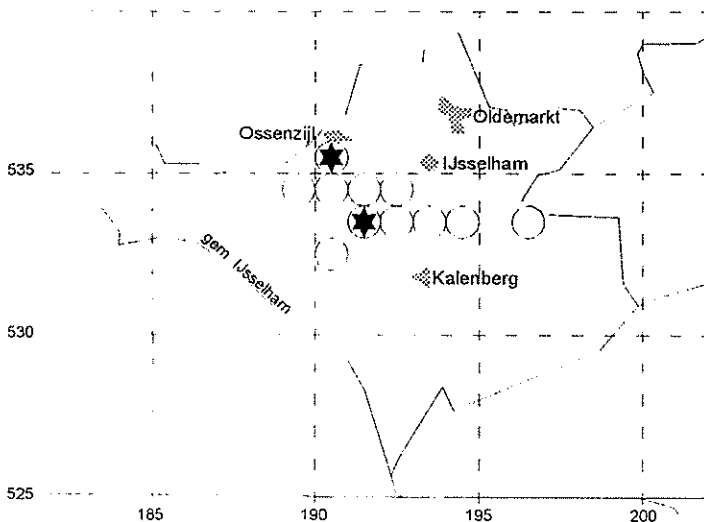
Achteraf bleek de vondst nog interessanter dan we in eerste instantie al dachten. Mede op grond van het intensieve atlaswerk van de laatste jaren werd er vanuit gegaan dat de Noordse winterjuffer in Nederland zo goed als uitgestorven was (Bos & Wasscher, 1997). Het laatste exemplaar werd in 1995 in ZO-Drenthe gezien. Aangezien ook de overige meldingen uit de negentiger jaren uit deze regio afkomstig waren, ging men er van uit dat er mogelijk nog een kleine Drentse populatie bestond. Bij de levensvatbaarheid van deze populatie moesten echter, gezien het zeer geringe aantal individuen dat werd waargenomen, grote vraagtekens gezet worden. Ook in de ons omringende landen is de Noordse winterjuffer zeer zeldzaam. De soort behoort tot de meest bedreigde libellen van NW-Europa.

Het gemak waarmee de eerste vier individuen in de Weerribben werden gevonden deed vermoeden dat hier mogelijk grotere aantallen winterjuffers aanwezig waren. Tijdens vervolfbezoeken van onszelf en andere libellenwaarnemers werd duidelijk dat de Noordse winterjuffer in de Weerribben allerminst zeldzaam is. De soort vliegt weliswaar in vrij kleine aantallen maar heeft een relatief ruime verspreiding. Inmiddels is de soort bekend uit een elftal kilometerhokken (en vier nieuwe atlasblokken). Alleen uit de omgeving van het gehucht Nederland zijn nog geen waarnemingen bekend.

De Noordse winterjuffer werd vooral aangetroffen in open rietvegetaties met veel veenmossen. Andere veel voorkomende plantensoorten zijn onder meer Padderus, Pijpestrootje, Melkeppe en Kale jonker. In veel gevallen was sprake van een enigszins ruige overgang naar nabijgelegen elzenbroekbos. Ook in lagere vegetaties met een belangrijk aandeel zeggen of grassen werd de soort gevonden. In alle gevallen waren echter ook hier veenmossen aanwezig.

De herontdekking van de Noordse winterjuffer in de Weerribben roept een aantal vragen op.

1. Als eerste: Waarom is de soort de laatste jaren niet in de Weerribben waargenomen? Het gebied is goed onderzocht en het was bekend dat de soort hier nog relatief recent was gezien (waarbij de laatste waarneming dateert uit 1988). Het is niet ondenkbaar dat de soort in de tussentijdse periode over het hoofd is gezien. De Noordse winterjuffer is niet bepaald een erg in het oog springende juffer. Zowel gedrag als uiterlijk maken het niet onwaarschijnlijk dat deze factor van betekenis is. Ook de min of meer afwijkende vliegtijd speelt hierbij mogelijk een rol. Anderzijds is het ook niet uitgesloten dat de soort de afgelopen jaren minder algemeen is geweest en de populatie zich op een laag niveau heeft kunnen handhaven. Een verklaring voor de plotselinge opleving zou gelegen kunnen zijn in de gunstige weersomstandigheden van de

Legenda

Verspreiding *Sympecma paedisca* in de Weerribben.

○ Waarneming in 1997

★ Waarneming in 1985 of 1988

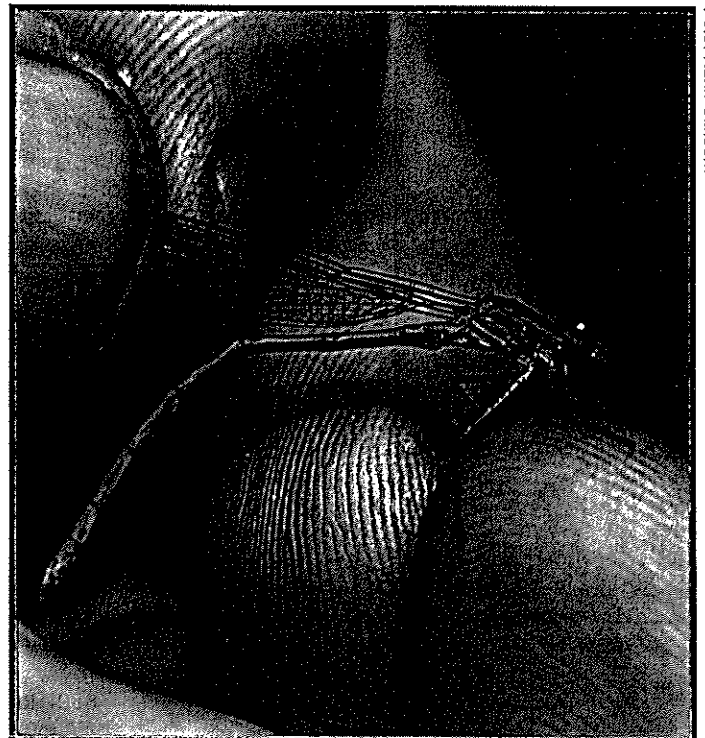

Foto: Karin Ullhoorn

afgelopen jaren. De afgelopen winters waren koud en de zomers warm, beide kenmerken van de klimaatsomstandigheden waaronder de soort in Oost-Europa en Azië in grote aantallen voorkomt.

2. Een tweede vraag die zich opdringt is deze: Als de soort toch nog in de Weerribben voorkomt, waarom dan ook niet in andere laagveengebieden in NW-Overijssel en/of ZW-Friesland? Maurice la Haye, die de Noordse winterjuffer vlak na ons tijdens muizenonderzoek in de Weerribben vond, is ook in de Wieden gaan zoeken maar kon de soort daar nergens vinden. Mogelijk is de soort nog aanwezig in de Rottige Meenthe? Of is er toch iets speciaals aan de Weerribben dat maakt dat de soort alleen hier kan overleven?

3. Natuurlijk zijn wij ook erg benieuwd naar de voorjaars situatie. Hoe verhouden de voorjaarsaantallen zich tot de aantallen waarnemingen in het najaar?

4. En zijn het inderdaad, zoals wij nu vermoeden, de permanent vochtige plekken temidden van het veenmos waar de soort zich voortplant?

Nader onderzoek zal op bovenstaande vragen antwoord moeten geven. Dergelijk onderzoek is beslist de moeite waard omdat het naar alle waarschijnlijkheid de laatste/enige levensvatbare populatie van de Noordse winterjuffer in ons land betreft.

Rolf Griffioen & Karin Uilhoorn
Trekker 82
8447 BZ Heerenveen
0513-610721

Literatuur

Bos, F. & M. WASSCHER (1997). Veldgids Libellen. Veldgids nr. 9. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.

Voortgang 'atlas van de Nederlandse libellen'

Zoals de meeste mensen wel zullen weten is het de bedoeling om in 1999 de atlas van de Nederlandse libellen uit te brengen. Een groot deel van de teksten die bij de soortbesprekingen horen zijn in concept-vorm af. De komende maanden zullen deze soortteksten op elkaar afgestemd worden en moeten de hoofdstukken geschreven worden. Tevens moet er nog veel werk aan het bestand worden verricht. Afgelopen maanden is het EIS-Nederland bezig geweest met het werven van subsidies voor het uitvoeren van de bovengenoemde taken. Op het moment is er genoeg subsidie binnen om een begin te maken met het werk. Als de rest van de benodigde subsidie-gelden op tijd binnen komt moet het mogelijk zijn om in april volgend jaar de atlas aan te bieden aan de: 'Fauna van Nederland'. In dat geval zal de atlas in het voorjaar van 1999 af zijn.

De uiteindelijke atlas zal worden gepubliceerd onder auteursnaam van de vier verenigingen die hebben bijgedragen aan het atlasproject en aan het verzamelen van waarnemingen. Omdat het NLO (Nederlandse Libellen Onderzoekers) niet meer bestaat zal in plaats daarvan de

huidige vereniging (NVL) worden genoemd. De bijdragen die verschillende mensen aan de atlas en het atlasproject hebben gemaakt zullen in een bijlage achterin het boek worden genoemd. De verschillende hoofdstukken en de teksten van de soorten worden door de verschillende schrijvers op persoonlijke titel geschreven.

Doordat het maken van de atlas enige vertraging heeft opgelopen is het mogelijk om de waarnemingen van 1997 ook in de atlas op te nemen. Dit betekent dat er van de periode na 1990 ruim 100.000 waarnemingen opgenomen kunnen worden. Voor een aantal soorten zal hierdoor het verspreidingsbeeld zelfs nog beïnvloed worden. Zo zijn er bijvoorbeeld van *Aeshna subarctica* en *Cercion lindenii* dit jaar veel nieuwe vindplaatsen ontdekt. Met de huidige activiteit van 'Odonatologisch Nederland' is het helaas (of gelukkig?) onmogelijk om een atlas te maken die niet binnen een jaar op sommige punten achterhaald is.

Vincent Kalkman,
Robert Ketelaar
& Michiel van der Weide

Kort verslag van het Kempenweekend

In het weekend van 5-7 september organiseerde de NVL een weekend in De Kempen, de grensstreek onder Eindhoven. Belangrijkste doel van dit weekend was het bezoeken van mogelijke lokaties voor de Bandheidlibel *Sympetrum pedemontanum* en de Kempense heidelibell *Sympetrum depressiusculum*. Van deze twee soorten was bekend dat zij op de Plateaux/Hageven een populatie hebben en de zaterdagmorgen was de Bandheidlibel voor veel mensen de eerste soort die werd gezien. In totaal werden enkele honderden waargenomen in de kalkrijke vloeivelden van dit gebied. Ook werden door het hele gebied enkele tientallen Kempense heidelibellen waargenomen. De 22 deelnemers aan het kamp verspreidden zich zaterdag in drie groepen en op diverse plaatsen werden Bandheidlibellen gezien. Op iets minder lokaties Kempense heidelibellen, maar enkele waarnemingen uit de Malpie doen de hoop herleven dat deze soort hier nog eens gaat terugkeren. De waargenomen exemplaren op het kamp waren vrijwel zeker zwervers.

Van meer soorten werden waarnemingen verricht waarvan de Bruine winterjuffer *Sympecma fusca* en de Beekoeverlibel *Orthetrum coerulescens* de meest bijzondere waren. G. Jannis die uit België was gekomen meldde dat hij vlak over de grens voortplanting heeft aangetoond van de Gevlekte glanslibel *Somatochlora flavomaculata*. Zondag was het uiterst beroerd weer en werd de ochtend doorgebracht met een discussie over de ecologie van een aantal soorten en met name over trekgedrag, trekrichtingen en trekmechanismen bij libellen.

Volgend jaar wordt het volgende verenigingsweekend in juni georganiseerd in de Weerribben. Meer informatie hierover in de volgende Nieuwsbrief.

Robert Ketelaar